

Anna Mauranen

Esimiehen tervehdys

TÄMÄ VUOSIKIRJA osuu aikaan, joka on mullistanut normaalin arkemme sellaisena kuin sen tunsimme. Samalla tiede näyttäytyy uudessa valossa. Yhtäkkiä tiede, tutkimus ja tutkijat ovat mediahuomion keskiössä, päätöksentekijät turvautuvat tutkijoihin ja tutkimustietoa ryöpyy kaikilta kanavilta. Poliittiset johtajat kautta maailman konsultoivat eturivin tutkijoista koottuja asiantuntijajaneleita, jopa monet sellaiset, jotka ovat vähätelleet tiedettä tähän asti. Poikkeuksiakin on, mutta valtavirta kulkee vahvasti tieteen suuntaan.

Tieteen asema yhteiskunnassa näyttää toisenlaiselta kuin mihin olimme tottuneet ns. totuudenjälkeisessä maailmassa ja joka oli arkea vielä 2020 alkuviikkoina. Käännös tuli vauhdilla, sillä vakavan paikan tullen luotettavana pidetty tieto tunnetaan turvalliselta. Monista tutkijoista on

tullut pysyviä mediahenkilöitä. Kehiin ovat joutuneet eri alojen asiantuntijat: ilmeisimpiä ja ensimmäisiä konsultoitavia ovat olleet monet lääketieteen alat, etenkin virologia ja epidemiologia, samoin ennusteet ja leviämisen mallinnus. Taloustieteilijöille on valtava kysyntä. Nopeasti on kuitenkin ilmennyt tarvetta myös muiden alojen tieteelliselle asiantuntemukselle: miten eristys vaikuttaa ihmiseen? Miten psyyke selviytyy? Miksi ihmiset noudattavat ohjeita tai eivät piittaa niistä? Mikä saa hamstraamaan? Miten historian aiemmissa pandemioissa on toimitettu ja voiko niistä oppia jotain? Mitä vaikutuksia niillä on ollut yhteiskuntaan, talouteen ja yksilöihin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä? Miten kirjallisuudessa ja taiteessa on käsitelty vastaavia ilmiöitä? Käyttätutkimustieteet, yhteiskuntatieteet, historiatie-

Professori Anna Mauranen toimi vuonna 2019 Suomalaisen Tiedeakatemian varaesimiehenä ja aloitti kautensa esimiehenä tammikuussa 2020.

teet ja monet humanistiset tieteet ovat lääketieteen ja luonnontieteiden ohella tiiviisti mukana, kun pandemiaa koetetaan ymmärtää.

Tätä on tervehditty paluuna rationaalisuuteen ja totuuden arvostamiseen. Tieteen arvostuksesta on riemuittu: vihdoinkin ymmärretään, miten arvokasta tieteellinen tutkimus on, miten tärkeitä tutkijat. Samalla on kuitenkin kuulunut varoituksen ääniä: tätä voi seurata populismin uusi nousu, entistä kehittyneemmät keinot tuottaa valeduutisia, hyödyntää tieteellistä tietoa hienovaraisemmalla muuntelulla, irrottamalla tutkitun tiedon palasia yhteyksistään ja loikkaamalla yksinkertaisiin päätelmiin, kenties hieman siihen tapaan kuin valkoisen rodun ylemmyydestä kiihkoilevat amerikkalaisryhmät jokin aika sitten nostivat maidon juonnin rasismien välikappaleeksi siinä uskossa, että aikuisten laktoositoleranssi kattaa poikkeuksetta ”valkoisen rodun” edustajat, mutta rajaa muut ulos.

Tieteen ja tutkimuksen arvostus on vaihdellut ennenkin optimistisesta luottamuksesta kaikkien ihmiskunnan ongelmien ratkaisuun tieteen keinoin päätyen välillä pessimismiin ja epäluottamukseen sen vuoksi, että tutkimustietoa on käytetty eriarvoistamisen, jopa rodunjalostuksen tarkoituksella ja luomaan sotakoneistoja, pahimpana esimerkkinä ydinase. Nyky aikaista, länsimaiseksi miellettyä tiedettä on myös arvosteltu ns. perinteisten tiedon muotojen vähättelystä, ylenkatseesta, kapeakatseisuudesta ja norsunluutorniin linnoittautumisesta. Kritiikistä ja suosion vaihtelusta riippumatta tiede on pitänyt pintansa. Myös niissä maissa, missä mielipidebarometrit ovat näyttäneet tieteen arvostukselle huomattavasti alhaisempia lukuja kuin Suomessa, on tiedejournalismin suosio kasvanut 2000-luvulla niin yleistajuisten tiedejulkai-

stujen, tiedeblogien kuin laatumedian tiedepalstojen lukijoiden määrinä.

Tutkimuksen esilläolo julkisuudessa on ehkä onnistunut tekemään tiedettä tutuksi myös tuomalla esiin tieteellisen tutkimustiedon ominaislaatuja: tieto ei ole valmista, se muuttuu koko ajan samalla kun se karttuu. Tuntemattoman alue on suunnaton. Kun jotain saadaan selville, prosessi herättää uusia kysymyksiä ja näyttää aukkoja, joista emme edes aavistaneet, ettemme tienneet. Tutkimustieto sisältää aina epävarmuustekijöitä, jotka johtuvat paitsi siitä mitä ei tiedetä myös siitä mitä ei ehkä ole lainkaan mahdollista tietää. Samojakin tuloksia voidaan tulkita eri tavoin eivätkä eri puolilla saadut tulokset ole välttämättä yhteismitallisia. Tulkinnanvaraisuus on joidenkin ilmiöiden tutkimisessa huomattavasti suurempaa kuin toisten: on selvästi helpompi päästä yhteisymmärrykseen viruksen geneettisestä rakenteesta kuin siitä, miten yksilöt reagoivat sosiaaliseen eristykseen. Sille, että tutkijat eivät ole yksimielinen monoliitti, on pohja itse tutkimustiedon luonteessa.

Tutkijoiden itsensä parissa kriisi näyttää vahvistaneen globaalia yhteistyötä. ResearchGaten maaliskuisen selvityksen mukaan noin puolet tutkijoista kertoi kansainvälisen yhteistyönsä säilyneen ennallaan tai lisääntyneen. Vaikka paljon on ennustettu, että pandemian seurauksena globalisaation aika on ohi ja kansallisvaltiot linnoittautuvat kukin rajojensa sisään, se ei näytä onneksi koskevan tutkimusta.

Onko aihetta odottaa, että kun korona-kriisi on ohi, edessä on populistinen vastaisuus ja tiedettä syytetään siitä, että kriisistä on aiheutunut suurta sosiaalista ja taloudellista vahinkoa? Poliittiset päättäjät eivät tukeutuvat tieteeseen varsin näyttävästi, ja saattaa olla helppoa päätellä, että heil-

le on annettu huonoja tai ristiriitaisia neuvoja, että tutkijat ovat pienten asioiden syväosaajia mutta neuvottomia suurempien ratkaisujen edessä ja joka tapauksessa keskenään eri mieltä. Nyt jo kriisin vielä jatkuessa on esiintynyt muun muassa kritiikkiä siitä, että alkuvaiheen ennusteet ovat saattaneet olla liian jyrkkiä ja siten johtaneet tarpeettoman ankariin ja äkinäisiin toimenpiteisiin, joista on aiheutunut kärsimystä kaikkein heikoimmassa asemassa oleville. Hallituksille voi eri maissa syntyä tarvetta tekemiensä päätösten puolusteluun ja syntipukin löytäminen – vaikka sitten tieteestä – suuntaa kätevästi kritiikkiä pois omista toimista.

Tiede on kuitenkin löytänyt tiensä yleiseen tietoisuuteen jo ennen koronaa, ja pystyy kyllä vastaamaan perusteettomaan kritiikkiin. Vaikka nopeaa mediahuomiota tyypillisesti seuraa nopea lasku, ei tiede ja tutkimus ole ollut piilossa tähänkään asti. Ilmastokysymyksissä se on päin vastoin jo pitkään ollut keskellä kuuminta taistelukenttää. Tutkijat ovat viime vuosina aktiivisesti kasvattaneet läsnäoloaan yhteiskunnan tietoisuudessa myös sosiaalisessa mediassa. He twiittaavat, tubettavat ja bloggaavat omasta työstään ja tutkimuksestaan. Kaikille avoimet tiedetapahtumat ovat kasvattaneet yleisönsuosiotaan ja tutkijat ovat tottuneet esiintymään niissä. Omalta osaltaan myös Suomalainen tiedeakatemia on vahvistanut tieteen ja tutkijoiden näkyvyyttä ja laajentanut tapahtuma- ja tiedotusvalikoimaansa. Tärkeä vaikka näkymätön taustatyö ja huippututkijoiden työskentely kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa tuottaa asian tuntijaraportteja, jotka menevät etupäässä päättäjien käyttöön. Se, että tutkijat ja

ns. suuri yleisö ovat löytäneet toisensa, vahvistaa kuitenkin yhtä lailla, kenties enemmänkin, tieteen asemaa yhteiskunnassa laajasti ja pysyvästi. Tiede on näkyvästi lunastanut paikkansa yhteiskunnan kulmakivenä riippumatta siitä, onko se huomion keskiössä vai ei.

Se tieteen puoli, joka kriisissä on korostunut, on tiede yhteiskunnallisena hyvänä, ikään kuin ”julkishyödykkeenä” yhteiseksi hyväksi (Science as a Public Good). Olemme nähneet, kuinka sekä tutkittu tieto että tutkijoiden osaaminen ja taidot ovat ratkaisevassa asemassa, kun pandemiasta pyritään eroon. Mitä tekisimme ilman testejä ja mahdollisia lääkkeitä, puhumattakaan siitä, mitä kiihkeimmin odotetaan eli tepsivää rokotetta? Miten ymmärtäisimme omaa ja toistemme käyttäytymistä, tunteita ja reaktioita kriiseissä ilman, että voisimme hyödyntää tutkijoiden pitkäaikaista työtä näiden ilmiöiden käsitteellistämiseksi ja ymmärtämiseksi? Tieteen yhteiskunnallisella tehtävällä on siis itseisarvoa, ei pelkkää välinearvoa rahoituksen varmistamiseksi.

On silti selvää, ettei tavoiteltuja ratkaisuja ja sovelluksia voi ajatellakaan ilman korkeatasoista, alati uusiutuvaa perustutkimusta. Jos ratkaisujen kehittäminen vaatii aikaa nyt, kun siihen pyritään laajassa yhteistyössä maksimaalisella intensiteetillä, ei edes tällaisesta nopeudesta olisi toivoakaan, jollei tutkimus olisi ollut koko ajan käynnissä ja siihen olisi jatkuvasti investoitu osaamista, koulutusta ja välineitä. Ilman sitä ei ratkaisuja kenties olisi edes näköpiirissä. Sinänsä tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä on sittenkin vain jäävuoren huippu, jota kannattelee pyrkimys ilmiöiden ymmärtämiseen ja uuden tiedon luomiseen eli tieteen ydintehtävä.

Helsingissä 24.4.2020

Anna Mauranen